

כלי מדידה להערכה של דרגת חומרה של שיתוק עצב הפנים

Sunnybrook Facial Grading System, House-Brackman Scale and the Facial Clinimetric Evaluation (FaCE instrument)

ד"ר עפרה נצר, BPT, PhD¹, ד"ר מיכל אלבוים-גבזון BPT, PhD²

¹ עצמאית, מטפלת בפלדנקרייז ופיזיותרפיה

² החוג לפיזיותרפיה, הפקולטה למדעי הרווחה והבריאות, אוניברסיטת חיפה

ה-Facial Clinimetric Evaluation Scale (FaCE) מתייחס לתפיסתו האישית של המטופל את חומרת השיתוק, כולל השלכות פסיכוסוציאליות.

Sunnybrook Facial Grading Scale

כלי הערכה זה פותח במרכז הבריאות Sunnybrook בטורונטו והינו נפוץ מאוד בקרב רופאים וקלינאים.^{6,5} מטרת מפתחי הכלי הייתה ליצור כלי שייתן מדד כמותי של תפקוד עצב הפנים לצורכי דיווח, ושיהיה בעל רגישות מספקת להבחין בשינויים קליניים משמעותיים לאורך זמן או בעקבות טיפול.⁵

תיאור הכלי

כלי זה כולל 13 פריטים לבדיקת מצב שרירי הפנים המחולקים לשלושה תחומי הערכה: סימטריית הפנים במנוחה (3 פריטים), סימטריית הפנים בזמן תנועה רצונית (5 פריטים), ומידת ההופעה של תנועות נלוות בלתי רצוניות בזמן תנועה רצונית מכוונת (Synkinesis) (פריטים 5). ההערכה של אזורי הפנים כוללת חמישה מבנים: הרמת גבה, סגירה של עיניים, פתיחת הפה לחיוך, כיווץ שפתים והרמה של האף.

טווח ציונים

טווח הציונים הוא בין 0-100, כאשר הציון 100 מציין תפקוד מלא.

תכונות פסיכומטריות

מהימנות

הכלי נמצא בעל מהימנות גבוהה של תוך בודקים intraclass correlation coefficients (ICC) = (0.84-0.99) ובין בודקים (ICC=0.83 -0.997).^{8,7} מהימנות הכלי נמצאה

בשנה האחרונה גובר בארץ השיח על שיתוק עצב הפנים, הן בקרב אנשי המקצוע והן בציבור הרחב. זאת בעקבות ראיונות שנערכו בתקשורת עם מספר אנשים מפורסמים שעצב הפנים נפגע אצלם.

שיתוק עצב הפנים מסוג Bell's palsy הינו פגיעה פריפרית חד-צדדית בעצב הפנים (Facial nerve). כשבועים אחוז מן המטופלים שסובלים משיתוק עצב הפנים יחלימו באופן עצמוני, אך כ-30% מהם ימשיכו לסבול מליקוי ברמה כלשהי עם פגיעה אפשרית באיכות החיים ברמה התפקודית והפסיכולוגית.^{2,1} הליקויים האפשריים הם אי-סגירה מוחלטת של העין, דמעות-יתר (crocodile tears), קושי בשימוש בפה בזמן אכילה ושתייה, קושי בביטוי שפתי, קיצור שרירי פנים, כיווץ בלתי רצוני של שרירי פנים בזמן ביצוע תנועה מכוונת ורצונית של שרירי פנים אחרים (synkinesis), כאב בפנים.³ נוסף על כך, תיתכנה פגיעה ביכולת הבעת רגשות ופגיעה במראה הפנים העלולות להוביל להירתעות ממפגשים חברתיים.^{4,3} שיקום עצב הפנים מחייב אפוא התייחסות לשני היבטים, פיזיים ופסיכולוגיים. המגבלות הפיזיקליות פוגעות באיכות החיים הכללית של הפרט, ועלולות להשפיע גם על מצב רוחו ותפקודו החברתי. שימוש בכלי מדידה להערכה ומעקב חיוני להערכה של המצב התפקודי, לדירוג חומרת הפגיעה העצבית, לבחירת ההתערבות המתאימה ולהערכה של הפרוגנוזה.

בכתבה זו יוצגו שלושה כלי מדידה שכיחים להערכת של שיתוק עצב הפנים שניתן להשתמש בהם במסגרת הטיפול הפיזיותרפי. שני כלי המדידה Sunnybrook Facial Grading System (SBF) ו-House-Brackman Scale, וכלי המדידה השלישי

תכונות פסיכומטריות של הכלי

הכלי נמצא בעל מהימנות גבוהה אך מושפע מרמת הניסיון של השימוש בכלי.¹¹

לכלי הזה ישנן כמה מגבלות. האחת, אין מידע ממוקד על כל חלקי הפנים, השנייה, אין התייחסות ספציפית ל-Synkinesis, וכן אין רגישות לשינויים קטנים בעקבות טיפול. קישור לשאלון:

<https://sorensenclinic.com/microsurgery/house-brackmann>

Facial Clinimetric Evaluation (FaCE instrument)

כלי המדידה FaCE פותח בידי ד"ר גפרי קהאן ועמיתיו כדי להעריך גם לקות (impairment) וגם מוגבלות (disability) הקשורות להפרעה בתפקוד הפנים.¹² הכלי יכול להעריך באופן ספציפי את תפקוד הפנים ואת איכות החיים של הסובלים מן השיתוק.¹² שלא כשני הכלים שתוארו לעיל, FaCE instrument ממולא על ידי המטופל אשר מדווח על מצבו על פי תפיסתו האישית. השאלון המקורי כתוב בשפה האנגלית ותורגם לכמה שפות אך עדיין לא לעברית. קישור לשאלון:

<https://bynder.uwhealth.org/m/a13718b99f12634d/original/Facial-Clinimetric>

תיאור הכלי

FaCE instrument מכיל 15 היגדים המתארים את הרגשתו של המטופל בקשר לצד שנפגע אצלו בפנים. המטופל מתבקש לדרג את הרגשתו בשבוע האחרון על סולם ליקרט של 5 נקודות, כאשר ציון 1 מייצג רמה נמוכה של תפקוד וציון 5 מייצג רמה גבוהה של תפקוד. פריטי השאלון משתייכים ל-6 תחומים: תנועות פנים, תחושת נוחות בפנים, תפקוד הפה, נוחות בעין, שליטה בדמעות, ותפקוד חברתי.

טווח הציונים

טווח הציונים בכל אחד מששת תחומי הכלי נע בין 0-100, כאשר 0 מייצג את הרמה הנמוכה ביותר ו-100 מייצג את הרמה הגבוהה ביותר. צורת החישוב של הציון הכולל של הכלי מתוארת בנספח B במאמר¹². Kahn et al, 2001

גבוהה גם בקרב בודקים ללא ניסיון קודם בשימוש בכלי.⁹

תקפות

הכלי נמצא בעל תוקף מבחין בין מצב אקוטי של שיתוק עצב הפנים ובין החלמה של השיתוק לאורך זמן.⁸

רגישות

הכלי נמצא רגיש לשינויים גם לאורך זמן וגם כפועל יוצא לטיפול בשיתוק עצב הפנים.⁸

השאלון כתוב בשפה האנגלית, ולא תורגם עד כה לעברית. קישור לשאלון:

<https://sunnybrook.ca/uploads/FacialGradingSystem.pdf>

House-Brackman Scale

כלי המדידה House-Brackman Scale פותח על ידי שני רופאי אף אוזן וגרון (Dr. John W. House and Dr. Derald E. Brackmann) מלוס אנג'לס.¹⁰ זהו אחד מכלי המדידה הנפוצים להערכה קלינית של תפקוד עצב הפנים ונמצא בשימוש על ידי רופאים.¹⁰ פעמים רבות, נעשה שימוש בו במכתבי שחרור מבתי חולים, ועל כן חשוב להכירו. נוסף על כך, בשל פשטותו כדאי להוסיפו לכלי הערכה הנמצאים בשימוש בטיפולי הפיזיותרפיה.

תיאור הכלי

כלי המדידה House-Brackman Scale פותח כדי לתאר את מידת החומרה של הליקוי בעצב הפנים. סולם הדירוג שלו נע בין דרגה I (Normal) לדרגה VI (No Movement). הציון נקבע על ידי מדידת טווח התנועה של שני מבנים: 1. תנועת הגבה כלפי מעלה (נמדד מאמצע הגבה), 2. תנועת החוצה (הצידה) של זווית הפה (הקצה החיצוני של השפתיים).¹⁰

טווח הציונים

הציון המרבי הוא 8 נקודות, והוא מייצג תנועה מלאה של כל אחד משני המבנים. חישוב הציון נעשה על ידי מתן נקודה אחת עבור כל תנועה של 0.25 ס"מ עד מקסימום תנועה של 1 ס"מ - כך שסה"כ הציון האפשרי הוא 4 עבור כל אחד משני המבנים.¹⁰

מקורות

1. Peitersen E. Bell's palsy: the spontaneous course of 2,500 peripheral facial nerve palsies of different etiologies. *Acta oto-laryngologica*. 2002;122(7):4-30.
2. Baugh RF, Basura GJ, Ishii LE, et al. Clinical practice guideline: Bell's palsy. *Otolaryngology-Head and Neck Surgery*. 2013;149(3_suppl):S1-S27.
3. Bylund N, Hultcrantz M, Jonsson L, Marsk E. Quality of Life in Bell's Palsy: Correlation with Sunnybrook and House-Brackmann Over Time. *The Laryngoscope*. 2021;131(2):E612-E618.
4. Coulson SE, O'Dwyer NJ, Adams RD, Croxson GR. Expression of emotion and quality of life after facial nerve paralysis. *Otology & neurotology*. 2004;25(6):1014-1019.
5. Ross BG, Fradet G, Nedzelski JM. Development of a sensitive clinical facial grading system. *Otolaryngology-Head and Neck Surgery*. 1996;114(3):380-386.
6. Robinson MW, Baiungo J. Facial rehabilitation: evaluation and treatment strategies for the patient with facial palsy. *Otolaryngologic Clinics of North America*. 2018;51(6):1151-1167.
7. Neely JG, Cherian NG, Dickerson CB, Nedzelski JM. Sunnybrook facial grading system: reliability and criteria for grading. *The laryngoscope*. 2010;120(5):1038-1045.
8. Fattah AY, Gurusinge AD, Gavilan J, et al. Facial nerve grading instruments: systematic review of the literature and suggestion for uniformity. *Plastic and reconstructive surgery*. 2015;135(2):569-579.
9. Hu W-L, Ross B, Nedzelski J. Reliability of the Sunnybrook Facial Grading System by novice users. *Journal of otolaryngology*. 2001;30(4).
10. House W. Facial nerve grading system. *Otolaryngol Head Neck Surg*. 1985;93:184-193.
11. Coulson SE, Croxson GR, Adams RD, O'Dwyer NJ. Reliability of the "Sydney," "Sunnybrook," and "House Brackmann" facial grading systems to assess voluntary movement and synkinesis after facial nerve paralysis. *Otolaryngology-Head and Neck Surgery*. 2005;132(4):543-549.
12. Kahn JB, Gliklich RE, Boyev KP, Stewart MG, Metson RB, McKenna MJ. Validation of a patient-graded instrument for facial nerve paralysis: the FaCE scale. *The Laryngoscope*. 2001;111(3):387-398.

מהימנות ותקפות

השאלון נמצא בעל מהימנות גבוהה של מבחן-מבחן חוזר ¹². (Spearman's correlation coefficient (r) 0.88, P <.01) השאלון נמצא כבעל מתאם גבוה ומשמעותי עם כלי המדידה House-Brackmann (r = -0.55, P <.01) and Sunnybrook Facial Grading System (r = 0.57, P <.01) ¹². נמצא ששאלון זה פחות מתאים לשלב האקוטי ³.

סיכום

במדור זה הוצגו שלושה כלי מדידה להערכה של חומרת שיתוק עצב הפנים. ניתן לחלקם לשני סוגים: כלים שממלא הקלינאי וכלים לדיווח עצמי. כלי המדידה המומלץ ביותר לשימוש על ידי הקלינאים כסטנדרט הערכה של חומרת שיתוק עצב הפנים הוא Sunnybrook Facial Grading System (SBF). זאת על סמך סקירת ספרות מקיפה שנסקרו בה 19 כלי הערכה ⁸. כלי זה מומלץ לשימוש כיוון שהוא נותן מענה לדרישות הבאות: בדיקה של כל שטח העצבוב של עצב הפנים, הערכה של תנועה סטטיסטית ודינמית, הערכה של Synkinesis. הכלי ניתן לשחזור, המהימנות בין הבודקים ותוך הבודקים של הכלי היא טובה, הכלי רגיש לשינויים לאורך זמן וכן בעקבות טיפול, והוא קל לשימוש על ידי הצוות הרב-המקצועי. הכלי המומלץ השני הוא House-Brackman Scale ⁸. בחרנו להציגו עקב שכיחות השימוש בו בקרב רופאים. הכלי המומלץ השלישי הוא FaCE scale וזאת משום שהוא מציג את נקודת ראותו של המטופל על חומרת הליקוי, כולל מהיבט פסיכו-סוציאלי.